

Chefsjustitieombudsmannen
Elisabet Fura

Protokoll fört vid inspektion av Kriminalvården, anstalten Kirseberg, den 12–14 maj 2014

Närvarande från Riksdagens ombudsmän: Chefsjustitieombudsmannen Elisabet Fura (närvarande den 13 och 14 maj), byråchefen Jörgen Buhre samt föredragandena Eva Fridén, Karl Lorentzon (protokollförare) och Maria Malmgren.

Inspektionens genomförande

Inspektionen inleddes den 12 maj 2014 med att chefsJO:s medarbetare togs emot av kriminalvårdschefen Anders Eriksson, kriminalvårdsinspektörerna Tony Gottschalk och Anne-Marie Rahm-Rosling, tf. kriminalvårdsinspektören Magnus Widman samt tf. kansliassistenten Katarina Lindberg. Efter en inledande genomgång granskade chefsJO:s medarbetare handlingar.

Den 13 maj 2014 togs chefsJO och hennes medarbetare emot av kriminalvårdsinspektörerna Tony Gottschalk, Henrik Hellgren och Åke Javenius samt regionjuristen Charlotte Carrick. Efter en inledande genomgång genomfördes en rundvandring i anstaltens lokaler. Därefter genomfördes samtal med intagna och personal som hade anmält intresse för detta. Inspektionen avslutades den 14 maj 2014 med en avslutande genomgång med företrädare för anstalten.

Inspektionsprotokollet innehåller avslutningsvis ett uttalande från chefsJO.

Anstaltens organisation och verksamhet

Anstalten står inför en omfattande ROT-renovering som ska påbörjas år 2015. Under ombyggnationen kommer anstalten att tillfälligt stängas ner. Det innebär att under senhösten kommer arbetet med att tömma anstalten påbörjas och senast den första juni 2015 ska anstalten vara stängd. Anstaltens personal kommer under renoveringstiden att placeras ut på andra verksamhetsställen. För närvarande är det oklart hur omfattande renoveringen kommer bli och när den kommer vara färdig.

Under senare tid har det varit stor brist på häktesplatser i södra Sverige. Av den anledningen har det inrättats 43 häktesplatser på två gemensamhetsavdelningar i anstalten. Det ansträngda läget resulterade även i att anstalten med kort varsel fick göra om mottagningsavdelningen till en häktesavdelning. Där finns sedan någon

månad tillbaka nio platser för intagna med restriktioner. För närvarande är anstalten regionens näst största häkte. Det ökade antalet häktesplatser har gjort det svårare för anstalten att differentiera de intagna. Efter renoveringen kommer det inte finnas några häktesplatser i anstalten, emellertid ska det finnas en flexibilitet som möjliggör att vid behov omvandla anstaltsplatser till häktesplatser.

Förutom tre normalavdelningar och tre häktesavdelningar har anstalten även en behandlingsavdelning och en psykiatrisk avdelning. Behandlingsavdelningen har numera sex platser. På avdelningen tillämpas självförvaltning och de intagna på avdelningen genomgår en 12-stegsbehandling. På den psykiatriska avdelningen placeras intagna som av olika skäl inte bedöms kunna fungera på en normalavdelning.

Anstalten har en mekanisk verkstad, verkstad för montering och förpackning, tvätteri samt ett snickeri och en ateljé för glastillverkning samt sömnad. Vidare kan de intagna erbjudas utbildning från grundskole- upp till högskolenivå. I samarbete med Arbetsförmedling erbjuds även en svetsutbildning och utbildning till CNC-operatörer. Utbildningen sköts av ett bolag – Competens – som anlitas av Arbetsförmedlingen. Svetsutbildningen ger internationella certifikat och en uppföljning som har gjorts visar att 14 av 40 de intagna som har genomgått utbildningen sedan år 2012 har fått tillsvidareanställning.

Anstalten har en historik av att kunna hantera ett svårhanterligt klientel. Intagna som exempelvis har misskött sig på andra anstalter i regionen omplaceras till anstalten Kirseberg. Vidare har anstalten en ”regional” observationsavdelning med åtta platser. Anstalten har ett bältesrum som används uppskattningsvis två till tre gånger per år.

På anstalten finns tre sjuksköterskor på heltid. Vidare har anstalten tillgång till en psykiatriker och en somatiker någon eller några dagar i veckan. Det finns en tandläkarmottagning och intagna på andra verksamhetsställen i regionen som behöver tandvård transporteras till anstalten för behandling.

Personalen består uppskattningsvis av 60 procent män och 40 procent kvinnor. I personalgruppen finns goda språkkunskaper och det innebär att anstalten har god förmåga att hantera intagna som inte talar svenska. Det är inte ovanligt att intagna som efter verkställighet ska utvisas från landet placeras i anstalten. Anstalten har tre stycken s.k. barnombud.

Under senare tid har det varit en del problem med kioskverksamheten. För närvarande är utbudet begränsat och kiosken tillhandahåller exempelvis inte färsk frukt. Av den anledningen har anstaltens kök ökat tilldelningen av frukt till de intagna. Kiosken kommer ha ett begränsat utbud till dess anstalten stängs ner för renovering. Ambitionen är att anstalten i samband med renoveringen ska förses med en riktig kiosk.

Rundvandring i anstaltens lokaler

I samband med rundvandringen besökte chefsJO och hennes medarbetare anstaltens verkstadslokaler, lärcentrum, avskildhetsavdelningen, behandlingsavdelningen, en av häktesavdelningarna och en av normalavdelningarna.

Granskning av handlingar

Karl Lorentzon granskade ett urval av de avskildhetsbeslut som anstalten fattat under åren 2012–2014. Jörgen Buhre, Eva Fridén och Maria Malmgren granskade ärenden rörande misskötsamhet. Granskningen omfattande stickprov avseende beslut och utredningar från åren 2013 och 2014.

Samtal med intagna och personal

Anstaltsverksamheten

En intagen uppgav att han begärt förflyttning till anstalten Kirseberg för att kunna genomgå den svetsutbildning som anstalten erbjuder. Emellertid har lärartjänsten varit vakant i nästan ett år och utbildningen riskerar att läggas ned. Han kände inte till detta när han begärde förflyttning till anstalten.

Vid samtal med de intagna på behandlingsavdelningen framkom bl.a. att de är mycket nöjda med sin terapeut. Bland de intagna fanns vidare en oro att de efter avslutad behandling och omplacering till normalavdelning skulle bli "bortglömda".

Det framkom klagomål över att de intagna på avdelning A1 bara har tillgång till en INTIK-telefon. Det är alldeles för lite på 24 intagna och de har utan framgång försökt förmå personalen att köpa in nya telefoner.

Häktesverksamheten

En intagen som var placerad på en av häktets gemensamhetsavdelningar uppgav att det kan dröja två till tre timmar efter det att de intagna påkallat uppmärksamhet innan nattpersonalen öppnar för exempelvis toalettbesök. När den intagne vid ett tillfälle släpptes ut av nattpersonalen sa de att han borde sköta toalettbestyren under dagtid. Den långa väntetiden är en källa till oro, eftersom de intagna inte kan lita på att de får hjälp vid exempelvis akuta sjukdomsfall.

I samtal med intagna på häktesavdelningen framkom att de vid ankomsten inte hade fått någon information om rutinerna i anstalten. Några skriftliga rutiner finns inte på avdelningen och de intagna tilldelas inte någon kontaktperson.

Övergripande frågor

Såväl personal som intagna framförde klagomål över hur anstalten hanterar ansökningar om telefon- och besökstillstånd. Bl.a. framkom att anstalten i samband med att intagna ankommer från en annan anstalt regelmässigt kräver av den intagne att denne söker ett nytt telefontillstånd, i stället för att anstalten för över tidigare beviljad tillstånd. Vidare framfördes klagomål över att beslutsfattandet i den här typen av ärenden hade centraliserats och att det hade medfört en handläggningstid om tre till fyra veckor.

Från såväl personal som intagna framkom synpunkter på anstaltens hantering av utevistelser. Vid samtalen framkom att anstalten inte anpassar säkerhetsbedömningarna vid utevistelse till var den intagne befinner sig i sin permissionsgång. Det kan resultera att i att en intagen ena dagen har en planerad permission i sällskap av en kriminalvårdare. Nästa dag kan den intagne behöva besöka sjukhuset och anstalten beslutar då att den intagne ska vara belagd med fängsel och transporteras av tre kriminalvårdare. Det framstår som ologiskt och leder enligt personalen till onödigt ”tjafs” med de intagna.

Personal framförde klagomål över att tiderna för besök av intagna hade ändrats med kort varsel utan att personalgruppen hade informerats.

I samband med samtalen lämnades in skrift med synpunkter och en kopia av kompletteringsblankett som anstalten använder i samband med handläggningen av telefon- och besökstillstånd, aktbil. 3-4.

Avslutande genomgång

ChefsJO och hennes medarbetare höll en avslutande genomgång med kriminalvårdschefen Anders Eriksson, kriminalvårdsinspektörerna Tony Gottschalk, Henrik Hellgren, Åke Javenius, Rebecca Ohlsson och Anne-Marie Rahm-Rosling, tf. kriminalvårdsinspektörerna Elisabeth Thulin och Magnus Widman, tf. klienthandläggarna Anna Taylor och Mirja Hofbauer, kriminalvårdaren Desirée Persson samt regionjuristen Charlotte Carrick.

Granskning av handlingar

Misskötsamhetsärenden

Eva Fridén och Maria Malmgren redogjorde för granskningen av misskötsamhetsärendena och uppgav i huvudsak följande. Anstalten har bra handläggningstider och som regel hade anstalten avgjort ärendena inom en månad från det att den anmälda händelsen hade inträffat. I vissa fall noterades att beslutsmotiveringarna var något kortfattade. Vidare uppmärksammades att det inte verkade finnas någon rutin för när ärenden ska skrivas av på grund av att lång tid hade förflutit sedan den anmälda händelsen inträffat. I något fall hade ärendet skrivits av redan efter tre veckor, medan i andra fall hade ärendena skrivits av först tre månader efter händelsen. Anstalten bör bestämma sig för en enhetlig linje i denna fråga. Slutligen noterades att det som regel var två tjänstemän närvarande vid förhören med de intagna.

Avskildhetsplaceringar

Karl Lorentzon redogjorde för granskningen av beslut om avskildhetsplacering och uppgav bl.a. följande. Anstalten har i relativt stor omfattning avskilt intagna med stöd av 6 kap. 6 § första stycket fängselagen (2010:610). Bestämmelsen ger Kriminalvården rätt att tillfälligt hålla en intagen avskild, om det är nödvändigt på grund av att den intagne är våldsam eller berusad. Det noterades vidare att de intagna var avskild med stöd av bestämmelsen under relativt lång tid och att det inte var ovanligt att intagna var avskilda i fyra till fem dagar. I något enstaka fall hade den intagne varit avskild i upp till nio dagar.

I denna del uppgav anstaltens ledning i huvudsak följande. Anstalten tar emot ganska många intagna genom egen inställelse. Det är inte ovanligt att den kategorin intagna är påverkade av olika droger när de kommer till anstalten. Tidigare tillämpade anstalten en ordning som innebar att intagna som vid provtagning visade sig vara påverkade av alkohol eller narkotika vid ankomsten till anstalten placerades i avskildhet. Anstalten har frångått denna rutin och baserar numera bedömning såväl på provtagning som på den intagnes allmäntillstånd. Det är det senare förhållandet som är vägledande för beslutet för att placera den intagne i avskildhet. Det sker en kontinuerlig bedömning av om avskildheten kan hävas och resultatet av nya provtagningar dokumenteras i Kriminalvårdens klientadministrativa system (KLAS).

Karl Lorentzon uppgav vidare att de omprövningsbeslut som hade skett av avskildhetsplaceringarna enligt 6 kap. 6 § första stycket fängelselagen som regel inte innehöll någon ny information i förhållande till det ursprungliga beslutet. Det var således samma beslutstext i omprövningsbesluten som i de inledande avskildhetsbesluten. I omprövningsbesluten bör det exempelvis anges om det har skett någon förnyad provtagning och varför anstalten alltså gör bedömningen att den intagne ska vara placerad i avskildhet.

Av 6 kap. 10 § fängelselagen följer bl.a. att en intagen som hålls avskild från andra intagna på grund av att han eller hon uppträder våldsamt eller är farlig för sin egen säkerhet till liv eller hälsa ska undersökas av läkare så snart som möjligt. Karl Lorentzon uppgav att det vid granskningen av ett antal beslut där intagna avskilts på en sådan grund, saknades uppgift om och i så fall när läkarundersökning hade skett.

Anstaltens ledning uppgav att läkarundersökningarna dokumenteras i den intagnes patientjournal av anstaltens sjukvårdspersonal. Emellertid har anstalten ”missat” att dokumentera genomförda läkarundersökningar i Kriminalvårdens datorsystem. Det finns en tydlig rutin för kontakt med läkare i samband med att intagna läggs i bälte. Dessa läkarundersökningar dokumenteras alltid i Kriminalvårdens datorsystem. Anstalten har ett jouravtal som gör det möjligt att med kort varsel komma i kontakt med läkare för att genomföra nödvändiga undersökningar.

Karl Lorentzon uppgav att det är viktigt att uppgift om genomförda läkarundersökningar även förs in i Kriminalvårdens datorsystem. Det råder sjukvårdssekretess för de uppgifter som förs in i patientjournalerna och det innebär att den ordning som anstalten har tillämpat gör det svårt för Kriminalvårdens personal att få reda på huruvida en intagen har läkarundersökts eller inte. Vidare försvårar den bristande dokumentationen andra myndigheters granskning. Vid granskningen noterades även att det saknades uppgift om huruvida en intagen som lagts i bälte hade läkarundersökts.

Vid genomgången av avskildhetsbesluten kunde konstateras att anstalten i ett relativt stort antal fall missat fristerna för när besluten senast måste omprövas (se 6 kap. 4 § andra stycket och 7 § andra stycket fängelselagen). Anstalten hade dröjt

med att ompröva besluten i allt från en dag upp till fem dagar efter det att fristen hade löpt ut.

Anstaltens ledning uppgav att bevakningslistor över avskildheterna skrivs ut dagligen, men att omprövningen ibland kan missas när ansvarig befattningshavare är frånvarande. Det finns emellertid alltid befattningshavare i tjänst så problemet borde egentligen inte behöva uppstå.

Karl Lorentzon uppgav vidare att i ett antal fall hade registreringen av avskildhetsbeslut skett lång tid efter det att avskildheten hade hävts. Det kunde röra sig om allt från ett par dagar upp till nästan en månad. I några fall noterades att besluten om avskildhet hade hävts först när den intagne ankommit en annan anstalt. Dessa brister gör det svårt att följa ärendet. Som regel bör besluten registreras i nära anslutning till att de verkställs.

I ett fall noterades att en intagen hade avskilts med stöd av 6 kap. 8 § fängelselagen (avskildhet på grund av utredning av misskötsamhet m.m.). I beslutet noterades att den intagne hade sagt att han tänkte ta sitt liv. När tiden för avskildheten löpte ut efter fyra dagar hävdades avskildheten och ett nytt beslut om avskildhet fattades på grunden av risken för att den intagen skulle skada sig själv. Eftersom det redan från början var känt att den intagne hade uttalat en vilja om att skada sig själv, borde anstalten redan från början ha tillämpat den grunden för placering i avskildhet. Detta för att exempelvis den intagne skulle kunna bli läkarundersökt med stöd av 6 kap. 10 § fängelselagen.

Samtal med de intagna och personal

I fråga om svetsutbildningen uppgav anstaltens ledning i huvudsak följande. Det är riktigt att utbildningen för närvarande inte kan erbjudas de intagna. Bolaget som ansvarar för utbildningen har inte kunnat hitta någon lärare med rätt kompetens. Under tiden har vakansen hanterats med vikarier, men sedan fem till sex veckor ligger utbildningen nere. Enligt anstalten ställer Kompetens allt för höga krav på lärarens kompetens och det försvårar rekryteringen.

Anstaltsledningen uppgav vidare att det finns tillräckligt med personal nattetid för att hjälpa intagna som så önskar. Det finns en bra avlämningsrutin mellan dag- och nattpersonal. Om någon intagen exempelvis har problem med sin hälsa får nattpersonalen reda på det.

I fråga om besöks- och telefontillstånd uppgav anstaltens ledning att dessa hanteras helt i enlighet med Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd (se 7 kap. 30 § Kriminalvårdens föreskrifter och allmänna råd [KVFS 2011:1] om fängelse). Tidigare handlades den typen av ärenden av personal på de olika avdelningarna. Anstalten ansåg emellertid att beslutfattandet inte skulle ligga för nära de intagna och av den anledningen är det numera en tjänsteman som handlägger samtliga ansökningar. Det finns två utbildade vikarier som kan hjälpa till vid frånvaro eller arbetsanhopning.

Beträffande behandlingsavdelningen uppgav anstaltens ledning att de intagna som placeras där i regel har långa strafftider. Det kan leda till svårigheter att hitta lämplig anstaltsplats efter avslutad behandling. De intagna informeras redan från början om vilka förutsättningar som gäller på behandlingsavdelningen och till skillnad från normalavdelningarna genomförs behandlingskollegium varje månad.

I fråga om tillgången på INTIK-telefoner på avdelningen A1 uppgav anstalten att de intagna förstör de telefoner som tillförs avdelningen i en takt som gör att anstalten inte hinner ersätta dem. Det har beställts nya telefoner, men leveransen dröjer.

I fråga om säkerhetsbedömningarna vid utevistelser uppgav anstaltens ledning att hänsyn tas till var i permissionsgången en intagen befinner sig. Säkerhetsbedömningarna ska, med viss förskjutning, följa den intagnes permissioner. Emellertid kan särskilda överväganden leda fram till en förhöjd säkerhet vid en utevistelse med kort varsel. Det sker alltid en individuell bedömning.

Enligt anstaltsledningen finns ett häfte med lokala rutiner och information. I samband med inskrivning har personalen en checklista som de intagna får skriva under och av den framgår bl.a. att de intagna ska informeras om anstaltens rutiner. Informationshäftet finns bara på svenska och anstalten har hittills förlitat sig på att personalen muntligen översätter rutinerna för intagna som inte talar svenska. Häktesavdelningarna använder sig inte av Kriminalvårdens informationsfolder för personer som är häktade. Anledningen till det är att informationen inte "passar in" på den verksamhet som bedrivs i anstaltens häktesdel. Det är relativt stor omsättning av intagna på häktesavdelningarna och av den anledningen tilldelas inte de intagna någon kontaktperson.

Enligt anstaltens ledning informerades förtroenderåden i god tid om den kommande förändringen av besökstiderna. Emellertid informerades övriga anstalten i ett fört sent skede.

I samband med den avslutande genomgången lämnades en kopia av Anstalten Kirsebergs informationsfolder in, aktbil. 5.

Inspektionen avslutades.

Vid protokollet:

Karl Lorentzon

Uttalande

Med anledning av vad som förekommit vid inspektionen vill jag uttala följande.

I samband med granskningen av anstaltens avskildhetsbeslut kunde jag och mina medarbetare konstatera att anstalten Kirseberg i relativt stor omfattning avskilt intagna med stöd av 6 kap. 6 § första stycket fängelselagen. Av bestämmelsen följer att en intagen får hållas avskild från andra intagna, om det är nödvändigt på grund av att den intagne är våldsam eller berusad. I förarbetena till bestämmelsen uttalas att ett våldsamt beteende eller berusning många gånger bör kunna hanteras utan att den intagne avskiljs från andra intagna. I vissa fall är dock aggressionsutbrottet eller berusningen av sådan beskaffenhet att ett avskiljande från andra intagna är nödvändigt (se prop. 2009/10:135 s. 139).

I ett antal av de beslut som granskats framgick att anstalten placerat intagna i avskildhet utan att göra en bedömning av huruvida en avskildhetsplacering var *nödvändig* för att komma till rätta med berusningen. Således har anstalten i avskildhetsbesluten enbart konstaterat att den intagne varit påverkad av alkohol eller någon annan drog. En förklaring till anstaltens tillämpning av bestämmelsen kan finnas i Kriminalvårdens Handbok om gemensamhet och avskildhet i anstalt (2012:1). Med anledning av vad som uttalats i propositionen skriver Kriminalvården följande: ”Kriminalvårdens uppfattning är dock den att det i stort sett alltid är nödvändigt att avskilja en intagen som är drogpåverkad, eftersom tecknen på drogpåverkan (t.ex. förstörade pupiller) riskerar att upptäckas av andra intagna och därigenom äventyra ordningen och säkerheten” (se handboken s. 16).

Kriminalvårdens uttalanden kan förstås som att en intagen kan placeras i avskildhet så fort han eller hon visar tecken på drogpåverkan. En sådan tillämpning är, enligt min mening, inte förenlig med lagstiftarens avsikt. För att en avskildhetsplacering ska kunna komma i fråga krävs inte bara drogpåverkan, utan även att den har en sådan inverkan på den intagnes allmäntillstånd att han eller hon inte kan vistas tillsammans med andra intagna.

Vid granskningen framkom även att avskildhetsplaceringen med stöd av 6 kap. 6 § första stycket fängelselagen i ett antal fall pågått i flera dagar. Det finns i bestämmelsen ingen absolut gräns för hur länge avskildheten får pågå. Lagstiftaren har emellertid genom att ange att avskildheten bara ska vara tillfällig, skickat en tydlig signal om att åtgärden inte bör pågå under längre tid.

Av 6 kap. 6 § andra stycket fängelselagen följer att om ett avskiljande på grund av att den intagne är berusad eller våldsam inte kan verkställas i anstalt, får den intagne placeras i häkte i högst två dygn. I motiven anges att bestämmelsen innebär att ett beslut om avskildhet verkställs i häkte inte får pågå under längre tid än det tar att betvinga det våldsamma uppträdandet eller berusningen. Så snart det inte längre är nödvändigt att hålla den intagne i häktet ska han eller hon återföras till anstalt (se prop. 2009/10:135 s. 139).

Det som jag redovisat ovan kan sammanfattas med följande. En avskildhet med stöd av bestämmelsen ska bara pågå under så pass lång tid som krävs för att komma till rätta med berusningen, dvs. så länge den intagnes allmäntillstånd är

sådant att han eller hon inte kan vistas tillsammans med andra intagna. Eftersom effekterna av en berusning som regel kan förväntas avta inom några timmar, måste anstalten kontinuerligt pröva om skälen för avskildheten alltjämt består.

Förutom detta uttalande finner jag inte skäl att vidta någon ytterligare åtgärd med anledning av vad som framkom i samband med inspektionen.

Ärendet avslutas.

Elisabet Fura

27/5 2014